

О. І. Ткачук
Житомирський державний університет
імені І. Франка
Науковий керівник:
канд. філол. наук, доцент Соловйова Л. Ф.

ДОСВІД ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ОЦІНКИ

Постановка проблеми. Суб'єктивне ставлення до оточуючого світу є невід'ємною частиною когнітивних процесів людини. Протягом усього онтогенезу у індивіда формується думка щодо великої кількості явищ об'єктивної дійсності. Даючи оцінку цим явищам, людина формує свій світогляд і в подальшому опирається на свої оцінні судження в різних життєвих ситуаціях. Так, категорія оцінки – це універсальна понятійна категорія, що відображає ціннісну сутність предмета чи явища, з точки зору поглядів, інтересів індивіда чи групи індивідів [4: 25].

Попри те, що категорія оцінки є більш філософським та психологічним явищем, важливим є дослідження її лінгвістичних аспектів, адже реалізується оцінка через призму мовлення. Г.В. Колшанський зазначає, що будь-який індивідуальний акт висловлення повинен містити суб'єктивну оцінку мовця щодо змісту інформації [7: 117]. Дослідження цього питання є актуальним, адже через закладене у висловлення оцінне судження пізнається зміст даного повідомлення і комунікативні наміри мовця, що допоможе повніше розуміти функціональні аспекти мови.

Метою статті є лінгвістичний аналіз основних положень категорії оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку лінгвістики поняття оцінки залишається в центрі уваги науковців. Серед мовознавців найчастіше увагу приділяли класифікації оцінних значень та засобам їх вираження (Н. Арутюнова [2], О. Бессонова [3], О. Вольф [4], Г. Приходько [10] та інші), зв'язку оцінки з модальністю (О. Вольф [4], В. Телія [12]). Оцінку розглядають як когнітивну (О. Бессонова [3]), семантико-прагматичну (Н. Арутюнова [2], О. Вольф [4]) та функціонально-граматичну (Л. Соловйова [11]) категорію, досліджують як частину художнього, публіцистичного, наукового та розмовного дискурсів на всіх мовних рівнях.

Виклад основного матеріалу. З точки зору філософії, оцінка є одним з ключових понять аксіології разом з нормою та цінністю, що відображає ціннісний аспект відносин людини з об'єктивною дійсністю. Зазвичай несе в собі характеристику добре/погано, проте в цілому може даватися за різними ознаками [14: 461].

Серед лінгвістів категорія оцінки розглядається на всіх рівнях мови та пов'язується з модальністю, емоційністю та експресивністю. В цілому, так як поняття оцінки є досить багатоплановим, у нього є немало трактувань. Так

В. Шаховський вважає, що оцінка виражається лише через спеціальні оцінні суфікси і не несе в собі якогось загального характеру [13: 6], в той час як В. Гак зазначає, що оцінка охоплює всю сукупність мовних засобів, які виражають ставлення мовця до навколишньої дійсності [5: 87].

Існують різні підходи і до змісту оцінки, що насамперед пов'язано з її залежністю від людської свідомості. За Н. Арутюною, оцінка – це висловлювання про цінність об'єкта, його корисність, здатність задовольняти потреби [2: 58], О. Бессонова досліджує гендерний аспект даного питання [3].

Оцінку розглядають як позитивне чи негативне судження про те, що позначається конкретно мовною одиницею або як компонент конотативного значення слова [12: 21], виражається оцінка за допомогою мовних засобів, експліцитно чи імпліцитно [9: 169].

Невід'ємними компонентами оцінки є: суб'єкт (людина, група людей), що дає оцінку; об'єкт (предмет, явище), якому, власне, і дається оцінка; оцінний предикат (оцінне відношення), що характеризується особливостями відношення об'єкту до суб'єкту (емотивність, раціональність).

Окрім наведених вище обов'язкових елементів виділяють ряд компонентів, що відображають складну структуру оцінки в її інтенціональному, тобто смислового, аспекті: безпосередньо оцінний елемент; предмет кваліфікації (властивості реалії, що стимулюють емотивну реакцію суб'єкта); характер оцінки; шкала оцінок; оцінний стереотип (точка відліку); аксіологічний предикат; аспект оцінки; класифікатори; інтенсифікатори; референція [10: 23].

Важливу роль в процесі оцінювання відіграє суб'єктивний фактор. Суб'єкт є невід'ємною частиною оцінювання, адже саме від суб'єкту оцінка спрямована на зовнішній фактор. Так О. Вольф підкреслює, що “у висловленнях природної мови можна завжди констатувати суб'єкт оцінки, навіть якщо він спеціально не позначений” [4: 67].

Втім, О. Вольф у своїх працях вказує на те, що будь-яка оцінка повинна бути співвіднесена з певним суб'єктом шляхом вказування на його особу, з чим не погоджується А. Агафонова, яка вважає, що дана конкретизація не обов'язкова, а необхідна лише у випадку демонстрації високого ступеню суб'єктивності [1].

Висловлювання, в якому міститься оцінка можна умовно поділити на два компоненти: дескриптивний (об'єктивний) та модальний (суб'єктивний). Перша частина несе інформативний характер і є раціональною, друга – емоційно забарвлена і в ній відображається суб'єктивне ставлення автора слів до об'єкту оцінювання [14: 461].

Отже, процес оцінювання завжди включає в себе наявність суб'єкту, що дає оцінку, об'єкту, якому дається оцінка, та оцінного предикату, що характеризується емотивністю та раціональністю, а в самих оцінних висловах зазвичай є об'єктивний та суб'єктивний компонент.

Складна структура оцінки зумовлює виникнення різних її класифікацій. Так, за семантикою предикатів О. Вольф протиставляє два види – *de dicto* і *de re*. Оцінка *de dicto* виражається оцінними прислівниками та модальними

виразами, а *de re* – прикметниками, іменниками, та іноді дієсловами. Зазначені типи оцінок також співвідносять з порівняльною (*de dicto*), які виражаються за допомогою термінів краще/гірше/рівноцінно, та абсолютною (*de re*), яка формулюється з використанням таких характеристик, як добре/погано/байдуже.

За О.Вольф оцінка поділяється на емоційну та раціональну, а враховуючи, що оцінка вказує на ступінь оцінності предметів, вона буває загальнооцінною та частковооцінною [4: 13].

За взаємодією суб'єкта з об'єктом оцінки Н. Арутюнова виділяє три групи: сенсорні; сублімовані; раціоналістичні, які в свою чергу поділяються на більш конкретизовані групи. Так, до складу сенсорних входять сенсорно-смакові та психологічні оцінки; до складу сублімованих – естетичні та етичні категорії; раціоналістичну ж групу складають утилітарні, нормативні та теологічні оцінки [2: 75].

Зо оцінною шкалою найпопулярнішою класифікацією є виокремлення позитивної/нейтральної/негативної оцінки [8: 86]. Залежно від контекстуального використання оцінні вирази поділяють на пряме та переносне номінативно-оцінне значення [6: 86].

Проведене дослідження являє собою лише початковий стан вивчення категорії оцінки, більш детальний його аналіз вважаємо перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова А. М. Проблема авторизованої оцінки у мовленні: культурологічний аспект / А. М. Агафонова. // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 34. Ч. 1. - Львів, 2004. - С. 311-317.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. - Москва: Наука, 1988. - 341 с.
3. Бессонова О. Л. Гендерний аспект оцінного тезауруса: експериментальне дослідження / О. Л. Бессонова. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. - 2004. - №17. - С. 76-78.
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. - Москва: Либроком, 2009. - 264 с.
5. Гак В. Г. Язык и действительность. Сборник научных трудов памяти В. Г. Гака / В. Г. Гак. - Москва: Ленанд, 2007. - 640 с.
6. Дмитриева Е. Е. Эмоционально-оценочная предметная лексика со значением лица в «Петербургских повестях» Н. В. Гоголя / Е. Е. Дмитриева. // Лингвистические исследования: Общие и специальные вопросы типологии. - 1987. - С. 85-90.
7. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г. В. Колшанский. - Москва: URSS, 2018. - 232 с.
8. Коротун О. О. Семантика оцінки в номінаціях особи / О. О. Коротун. // Ономастика і апелятиви: зб. наук. праць. - 2001. - №14. - С. 86-92.
9. Кунин А. В. Механизм окказиональной фразеологической номинации и проблема оценки / А. В. Кунин. // Вопросы фразеологии английского языка. Сб. науч. тр. МГПИИЯ М. Тореза. - 1980. - №168. - С. 158-185.
10. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація: Посібник / Г. І. Приходько. - Вінниця: Нова Книга, 2013. - 168 с.
11. Соловйова Л. Ф. Категорія оцінки у сучасній лінгвістиці // Сучасні лінгвістичні студії: Навчальний посібник. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. - С. 30-60.
12. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. - Москва: Наука, 1986. - 143 с.
13. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций / В. И. Шаховский. - Москва: Гносис, 2008. - 416 с.

14. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.